

оронд Брашналов Руски

"ПРЕСПА"

Брањислав Руски

Рѣкопис на машина; објавен во в. "Нова Македонија"
на 27.VIII.1961., под наслов "Преспа - овошна гра-
дина.

Со рѣкописот има исечок на објавениот текст.

P R E S P A

Imeto "Prespa" za predelot okolu Prespanskoto Ezero /Golemo i Malo/ e od slovensko poteklo i vo vrska e so glagolot "presipam" /preturam, prelevam/, bidejci vodata od Maloto Ezero kaj Perovo i Gladno Pole se presipovala vo Golemoto Ezero. Imeto e mnogu staro. Vo Besedata na previter Kozma se veli deka makedonskiot car Samuil gi prenesol moštite na Sveti Ahil od Larisa vo Prespa, togašnata svoja prestolnica, i vo nea so gradil golem i ubav hram. Ušte ne e utvrdeno kade bila taa naselba Prespa. Vo mnogu prespanski sela se prikažuva deka bila golema naselba /"Prespa Kasaba"/ i deka e poplavena vo ezeroto. Pod svoeto togašno ime predelot se spomnuva vo neizmenet oblik niz rečisi site podocni vekovi do najnovno vreme.

Prespa e nepravilna kotlina među Baba na istok, Galičica na zapad, Bigla na sever i Ivan i Gorbec na jug, zaedno so site nivni planinski izvenci. Prespa e podelena među Jugoslavija, Grcija i Albanija. Jugoslovensko e ostrovoto Golem Petre ili Grad, južno od seloto Konsko. Narodot vo Prespa razlikuva tri kraišta: na sever od segašnoto letuvalište blizu Pretor i od granicata među Jugoslavija i Albanija e Gorna Prespa; na jug od letovališteteto do Gorbec i Ivan, znači preku granicata među Jugoslavija i Grcija, i okolu Maloto Ezero e Dolna Prespa; i na jugozapad, okolu ezerskiot krak Mala Prespa, među Ivan i Galičica vo Albanija e Deštak. Po svoje narodni odliki, osobeno po neкои najupadlive/naprimer po nošijata i govorot/, Gorna Prespa mnogu se razlikuva od Dolna Prespa, a kako na sredina so razlikite e Deštak. Gorna Prespa e seta vo našava država, a od Dolna Prespa eden mal del so osum sela /od Slimnica do Dolno Dupeni/. Deneska našava Prespa ima četirieset i sedum naseleni mesta, od koi e najgolemo gradčeto Resen, koj e upravno i spopansko središte na cela Prespa, so pazar vo sabota. Od tie naselbi i ostanalite što se nad-

vor od Jugoslavija nekoliko se spomnuvaat prv pat vo pišanite izvori od četirinaestiot vek, vo povelbite na kralot srpski Dušan.

Seta Prespa e mnogu bogata so razni manastiri i crkvi od srednite vekovi i od slednoto doba. Najznačajni se ~~xxxxxtixixix~~ vo Kurbinovo i kraj Slimnica, a nadvor od našiot del Sveti Ail i Sveti German vo German, vo koja crkva e najdena Samuilovata ploča so najstar kirilski ispis od 993 godina. Ima i razni drugi starini što se sega mnogu ošteteni ili izurnati.

Narodot vo Prespa mnogu prikažuva deka celata ravnica na sever od Ezeroto do izbišta bila "nekoj vek" pod voda, pod zgolemeno ezero, i za toa naveduva nekolku mesni iminja koi se svrzani so čuvanje čunki /čunec/ i lovišta za ribi. Od taa voda što rastela i splasnuvala nekoj sela se krevale na povisoki mesta ili se iselile /Ezereni i Drmeni od Nisija, kadešto bilo Staro Selo; Gorno Perovo od Dolno Perovo/ ili se mestele sprema položbata na vodata ili gi pravele kućite na kolje /Nakolec, koj tri pati se premestoval/.

Naselenieto vo Prespa e deneska vo najgolem broj sostaveno od Makedonci. Znatno zad niv se Šiptarite, a sosema malku se zastapeni Vlasi, Cigani, pravi Turci i drugi narodnostineslovenski i slovenski.

Do osloboduvanjeto od turskata vlast rečisi nemaše selo vo Prespa koe ne beše begovsko vlasništvo. Makedoncite, a delum i šiptarite i Ciganite, bea ispoldžii na čiflicite. Najgolem broj begovi bea od Kolonja vo Albanija, a samo nekolku mina bea od Debar i Ohrid. Eden od najsilnite begovi beše Iljaz. Zanimljivo e da se spomne deka samo eden od begovite se pokaža kako prijatel na Makedoncite i vo Ilindenskoto vostanie se stavi na strana na vostanicite, pa beše zaroben i ispraten na zatočeništvo vo Turcija. Prespanskite begovi gi dovodele svoje sonarodnici kako rabotnici, koi posle i postojano se naseluvale vo čifličkite mesta otkako otku-

puvale zemja i sograduvale za sebe kući. Pokraj begovite uppevale da stanat čiflik-sajbii i nekolku mina Makedonci, osobeno od Resen. I Sveti Naum imaše vo Prespa sela i zemja i drug imot.

Takov oskuden život ne davaše dovolno sredstva za opstanok, i selanite se zanimavaa i so drugi stopanski granki pokraj ispoldžiskoto zemjodelstvo. Ludeto od Konsko, Stenje, Perovo, Asamati i Nakolec na našava strana odamna se zanimavaa so ribarstvo, a među niv imaše i kako privremeni ribari i Dojranci i Peštanci. Naselenieto od planinskite sela so pogolema šuma praveše donedamna jaglen ili prodavaa drva za kući i ogrev, a kaj niv idea za takva rabota i luđe od sosednite sela nadvor od Prespa. Site planini što ja ograduvaat Prespa bea i ostanaa pogodni za stočarstvo so kozi i ovci. Najmnogu ovsii držea vlasite što dovađaa od drugii mesta, podaleku od Prespa. Tie imaa nekolku bačila, osobeno na istočnite i zapadnite visoki planinski delovi, a i dve sela /Gornii i Dolni Istok zapadno od seloto Petrino/. No selanite imaa i za toa mnogu davački na turkiskite vlasti. Zatoa mnogu luđe so najdobra rabotna sposobnost odea na pešalba: prvo vo Albanija /kako bičkidžii/, posle vo Jrcija /jaglenari i bičkidžii/, vo Carigrad i drugi gradovi vo Turcija /gradinari i obični ulični prodavači zarzavat vo korpi na pleći: "Em amal em telal"/, Romanija /po šumite i paštata/, Bugarija /gradinari/ i najposle vo Amerika /po prugi i fabriki/. Na vraćanje od poslednava zemja "Amerikancite" donesoa i dosta sredstva za život, so koi iskupija zemja od begovite, sodzidaa novi, visoki kući namesto niskite prizemni "pleteinci" od foja, i vopšto živeeja podobro od mnozina pobliski i podalečni Makedonci, po što Prespancite se pročuja po Makedonija. Postapno gi ostavija drvenite rala samo vo planinskite sela, sosema gi ofrlija drvenite plugovi od polskite sela, i preminaa na železni i najsovremani sredstva za oranje i druga polska rabota. Od 1920 godina se prefrlija najmnogu na ovoštarstvoto, taka da

deneska, so sovremenoto navodnuvanje, prespanske polinje, gledani od Davato ili od drugo povisoko mesto, se pravi zeleni ovošni gradini, so pročueni jabolka /osobeno kranski/, kruši, so ubavo grozje, i do dobri gradinarski proizvodi. Letovalištata pod Oteševo i vo Carino nad Stenje, a od nedamna i pod Pretor, kako i selata na ezero Asamati i Nakolec se poveće gi privlekuvaat rabotnite lude za leten odmor, od koj i Prespance imaat dobri prihodi.

Gorna Prespa se razlikuva od Dolna Prespa vo oblicite na kućite, a osobeno vo nosijata, vo govorot i vo obiçaite. Do Ilindenskoto vostanie, vo koe učestvuva na stotini a zaginaa na desetini lica, nosijata vo obata dela beše poveće so beli tkaenici, so mnogu vez i bogati ukrasi; a odtogaš obata dela postapno preminaa na crni zgorni ališta. Gornoprespanske ženi se odlikuvaat so mnogu kratki zgorništa, sprotivno od tie isti delovi kaj Dolnoprespanske. Govorot vo Gorna Prespa ima poluglas vo neкои osnovni zborovi, a vo Dolna Prespa na isto mesto "o" za stariot slovenski glas "on" /koj se čuva neizmenet vo Vivici/: "r'ka" i "roka" za kniževno "raka". Ima razliki i vo drugi glasovi /"žout" vo Gorna i "žot" vo Dolna Prespa za glasovnoto "l"/. Vo Gorna Prespa ima ma Ivanden kaj Makedoncite i Vlasite običaj "Ivanka"/so pesnata "Ivano, Ivan-devojko"/, koj go nema vo Dolna Prespa.

Prof. B.R.

Dr Branislav Rusić
Leninova, 16 a
Skopje

Objaveno vo "Glasnik Makedonija" od 27. VII. 1961n., str 9

НАШИТЕ КРАИШТА

ПРЕСПА-ОВОШНА ГРАДИНА

од езерото. Под своето тогашно име пределот се спомнува во неизмената форма речиси низ сите подоцни векови сè до најново време.

Преспа е исправна котлина меѓу Баба на исток, Галичица на запад, Бигла на север и Иван и Горбец на југ, заедно со сите нивни планински венци. Преспа е поделена меѓу Југославија, Грција и Албанија. Југословенски е остров Голем Петре или Град, јужно од село Коиско. Народот во Преспа разликува три краишта: на север од сегашното летувалиште близу до Претор и од границата меѓу Југославија и Албанија е Горна Преспа; на југ од летувалиштето до Горбец и Иван; значи преку границата меѓу Југославија и Грција, и околу Малото Езеро е Долна Преспа; и на југозапад, околу езерскиот крак Мала Преспа, меѓу Иван и Галичица во Албанија е Деиштак. По своите народни одлики, особено по носијата и гласовите (на пример по носијата и гласовите), Горна Преспа многу се разликува од Долна Преспа, а како на средина во разликите и Гештак. Горна Преспа е сета во нашата држава, а од Долна Преспа еден мал дел со осум села (од Слимница до Долно Дупени). Денеска нашата Преспа има четириесет и седум населени места, од кои е најголемо гратчето Ресен, управно и стопанско средиште на цела Преспа, со пазар во сабота. Од тие населби и другите што се надвор од Југославија, неколку се спомну-

ваат првпат во пишаните извори од XIV век, во повелбите на кралот српски Душан.

Сета Преспа е многу богата со разни манастири и цркви од средните векови и од следното време. Најзначајни се во Курбиново и крај Слимница, а надвор од нашиот дел Свети Аил и Свети Герман во Герман; во која црква е најдена Самуиловата плоча со најстар кирилски текст од 993 година. Има и разни други старини кои се сета многу оштетени или изурнати.

Народот во Преспа многу прикажува дека целата рамнина на север од езерото до Избишта била „некој век“ под вода, под зголеменото езеро, и затоа приведува неколку мекани јуниња што се сврзани со чувалеа чулки (Чуноец) и ловишта за риби. Од таа вода што растала и спласнувала некои села се кривале на повисоки места или се иселиле (Езерели и Дрмени од Нисија, каде што било Старо Село; Горно Перово од Долно Перово) или се местеле спрема положбата на водата или ги правеле куќите на колџе (Наколец, кој трипати се преместувал).

Населението во Преспа денеска во најголем број е составено од Македонци. Знатно зад нив се Шиптарите, а сосем малку се застапени Власи, Цигани, вистински Турци и други народности несловенски и словенски.

До ослободувањето од турската власт речиси немало село во Преспа кое не било беговско сопствеништво. Македонци

те, а делум и Шиптарите и Циганите, биле испознати на чифлиците. Најголем број бегови биле од Колривја во Албанија, а само неколкумина биле од Дебар и Охрид. Еден од најсилните бегови бил Илџаз. Занимливо е да се спомене дека само еден од беговите се покажал како пријател на Македонците и во Илинденското востание застанал на страната на востаниците, па бил заробен и испратен на заточеништво во Турција. Преспанските бегови ги доведувале своите сонародници како работници, кои после и постојано се населувале во чифличките места, откако ќе откупиле земја и си изградувале куќи. Покрај беговите, успеале да станат чифлич-сајби и неколкумина Македонци, особено од Ресен. И Свети Наум имал во Преспа села и земја и друг имот.

Таквиот оскуден живот не давал доволно средства за опстанок, па селаните се занимавале и со други стопански гранки, покрај исполнителското земјоделство. Луѓето од Коиско, Стење, Перово, Асамати и Наколец на нашава страна одамна се занимавале со рибарство, а меѓу нив имало и како привремени рибари и држарци и преспанци. Населението од планинските села со поголема шума до неодамна правело јаблен или продавало дрва за куќи и огрев, а кај нив доаѓале за таква работа и луѓе од соседните села надвор од Преспа. Сите планини што ја оградуваат Преспа биле и остата погодни за ото-

чарство со кози и овци. Најмногу овци држеле Власите што доаѓале од други места; подалеку од Преспа. Тие имале неколку бачила, особено на источните и западните високи делови, а и две села (Горин и Долни Исток) западно од селото Петрино). Но селаните и за тоа имале многу давачки на турските власти. Затоа многу гумина луѓе со најдобра работна способност одела на печалба: прво во Албанија (како бичкиши), после во Грција (Јабленари и бичкиши), во Цариград и други градови во Турција (градинари и обични улици продавачи на зеленчук во кошници на плеќи: „Ем а мал ем телат“), Романија (по шумите и патиштата), Бугарија (градинари) и, најпосле, во Америка (по пруги и фабрики). На враќање од последната земја, „Американците“ донесувале и доста средства за живот, со кои искупиле земја од беговите, извидале нови, високи куќи наместо ниските приземни „плетеници“ од фоља, и, воопшто, заживеале подобро од мнозина поблиски и подалежни Македонци, по кое преспанците се прочуени по Македонија. Постепено тие ги оставиле дрвените рала само во планинските села, сосем ги отфрлија дрвените плугови од полските села, и преминаа на железни и најсовремени средства за орање и друга полска работа. Од 1920 година се префрлија најмногу на овоштарството, така што денеска, со современото наводнување, преспанските полња, гледани од

Гавато или од друго повисоко место, се, вистински зелени; вошци градини, со прочуен јаболка (особено крански круши, со убаво грозје, и добри градинарски производи). Летувалиштата под Отешено во Цариград Стење, а од неодамна и под Претор, како и селата на езеро — Асамати и Наколец, сè повеќе ги привлекуваат работните луѓе за летен одмор, од кои и преспанците имаат добри приходи.

Горна Преспа се разликува од Долна Преспа по формата на куќите, а особено по носијата, во говорот и во бичкиците. До Илинденското востание во кое учествувала со стотици а загинаа десетици лица, носијата во обата дела беше повеќе со бели ткаенини, со многу вез и богати украси; а оттогаш обата дела постепено преминаа на црни згорни алатишта. Горнопреспанските жени се одликуваат со многу кратки згорништа, спротивно од тие исти делови кај долнопреспанските. Говорот во Горна Преспа има подуглас во некои основни зборови, а во Долна Преспа на исто место „џ“ за стариот словенски глас „ж“ (кој се чува неизменет во Валици): „ржа“ и „рожа“ за кинези „рака“. Има разлики и во други гласови („жот“ во Горна и „жот“ во Долна Преспа за гласовното „ж“). Во Горна Преспа има Ивандем (како Македонците и Власите има обичај „Иванка“) со песната „Ивано, Иван — девојко“, каде го нема во Долна Преспа.

Проф. В. Д.

НЕВЕСТА. — Традиционална преспанска свадба

Името „Преспа“ за пределот околу Преспанското Езеро (Големо и Мало) е од словенско потекло. Во прска е со глаголот „преспа“ (претурам, прелевам). Во прска водата од Малото Езеро кај Перово и Гладно Поле се пресипувала во Големото Езеро. Името е многу старо. Во прска на презвитер Козма Касаба“) и дека е поплавена

Нова Македонија од 1961 VIII, 27, с. 9.